

МВС УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра криміналістики та судової експертології

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ
ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА
ФАКТАМИ ВИБУХУ, ЗАГРОЗИ ВИБУХУ
АБО ВИЯВЛЕННЯ САМОРОБНИХ
ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ**

Науково-методичні рекомендації

Харків 2018

УДК 343.132 (477) (083.13)

ББК 67.9 (4УКР) 311.72

П - 84

АВТОРИ

Кікінчук Василь Васильович, к.ю.н., завідувач кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Степанюк Руслан Леонтійович, д.ю.н., професор, професор кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Пазинич Тетяна Анатоліївна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Перлін Станіслав Ігорович, к.ю.н., директор Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Затверджено на засіданні кафедри криміналістики та судової експертології протокол № 3 від 06.11.2018

У науково-методичних рекомендаціях представлений порядок взаємодії підрозділів Національної поліції, Експертної служби МВС України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та інших служб і відомств на місці можливого (ймовірного) вибуху або вибуху, що стався.

Виокремлено основні завдання основ такого роду взаємодії у залежності від вихідної інформації, що міститься в повідомленні про вибух чи можливе замінування. Наведено алгоритм дій всіх учасників процесу запобігання, виявлення й розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вибухівки.

Для працівників органів Національної поліції України, науковців, викладачів, ад'юнктів, аспірантів, докторантів, курсантів, студентів та слухачів навчальних закладів юридичного профілю, а також усіх, хто цікавиться питаннями удосконалення діяльності підрозділів Міністерства внутрішніх справ та органів Національної поліції України.

Особливості взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень за фактами вибуху, загрози вибуху або виявленні саморобних вибухових пристроїв : науково-методичні рекомендації / В.В. Кікінчук, Р.Л.Степанюк, Т.А. Пазинич, С.І. Перлін. Харків : ХНУВС. 2018. 39 с.

УДК 343.132(477)(083.13)

ББК 67.9(4УКР)311.72

П - 84

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Особливості взаємодії при прийомі та перевірці повідомлень про вибух, загрозу вибуху або виявлення саморобного вибухового пристрою	5
2. Особливості взаємодії при перевірці анонімних та неправдивих повідомлень про замінування об'єкту	13
3. Особливості тактики огляду місця події при виявленні вибухового пристрою	19
4. Основи призначення вибухотехнічної експертизи	33
Список використаних джерел	38

Вступ

Одним з головних завдань Національної поліції України є забезпечення публічної безпеки і порядку, захист населення від протиправних посягань.

На жаль наша держава переживає зараз нелегкі часи. Окупація частини території, терористична активність, політичні процеси призводять до значного загострення етнічного та ідеологічного протистояння у суспільстві. Внаслідок цього різко зросла кількість громадян, які проявляють екстремістські настрої. За даними Служби безпеки України у нелегальному обігу зараз перебуває велика кількість зброї, вибухівки та вибухових пристроїв. Ці засоби все частіше використовуються кримінальними угрупованнями для виконання вбивств, рейдерських захоплень майна, пошкодження важливих об'єктів інфраструктури, залякування політичних опонентів, конкурентів по бізнесу та населення нашої держави. Непоодинокими стають випадки помсти працівникам суду, прокуратури й іншим посадовцям шляхом підриву або підпалу автомобілів.

Крім фактів використання вибухівки, систематично до чергових частин відділів поліції надходять неправдиві повідомлення про замінування об'єктів. Реагування на них тягне за собою не тільки зрив важливих заходів (роботи виборчих дільниць, судових засідань, навчального процесу, концертів, мирних мітингів і зібрань громадян тощо), а й значні затрати сил, часу і коштів з боку органів правопорядку. На перевірку неправдивих повідомлень про загрозу вибухів марно витрачається значний грошовий ресурс, адже залучається багато спеціальної техніки, велика кількість осіб з числа спеціальних силових і експертних підрозділів, медичних закладів, пожежної охорони, при цьому зупиняється робота підприємств і організацій, які втрачають прибутки і авторитет в тому числі. Все це завдає величезні матеріальні збитки державі та підприємницькій діяльності суб'єктів.

На повідомлення про факти вибухів, загрози вибухів або виявлення саморобних вибухових пристроїв одночасно реагують підрозділи Національної поліції, Експертної служби МВС України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та іноді й інші служби і відомства. Складні умови роботи і така кількість представників різних структур вимагають вироблення єдиного бачення щодо головних завдань, а також основ взаємодії на місці можливого (ймовірного) вибуху або вибуху, що стався.

Саме з цією метою розроблено представлені науково-практичні рекомендації.

1. Особливості взаємодії при прийомі та перевірці повідомлень про вибухи, загрози вибухів або виявлення саморобних вибухових пристроїв

Основним завданням взаємодії підрозділів Національної поліції з Експертною службою МВС України та іншими службами і відомствами є перевірка повідомлень про загрозу вибухів, перевірка підозрілих і схожих на вибухові пристрої предметів, запобігання кримінальним вибухам, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв та вибухівки, в тому числі фактів неправдивих повідомлень про замінування об'єктів, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, а також відшкодування завданої шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій через підрозділи Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту проводить піротехнічні роботи, пов'язані із знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишились на території України після війн, сучасних боєприпасів та підричних засобів, використання яких не пов'язано із вчиненням кримінальних правопорушень (терористичних актів, вбивств, умисного пошкодження або знищення майна, тощо).

Необхідно звернути увагу на те, що у запобіганні, виявленні й розслідуванні злочинів, пов'язаних із використанням вибухових речовин і пристроїв, відповідальними за належну організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції є керівники цих органів та підрозділів.

Комплексне використання сил і засобів усіх органів та підрозділів поліції під час прийому повідомлень про використання вибухових пристроїв і вибухівки, їх знешкодження, а також досудове розслідування таких фактів організують Голова Національної поліції України, керівники відповідних структурних підрозділів апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональних територіальних органів Національної поліції, головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві, та підпорядкованих їм органів та підрозділів поліції. Реагування на повідомлення про вказані факти здійснюється на засадах централізації управління силами і засобами, координації вжитих заходів і забезпечення належної та ефективної взаємодії.

Аналіз практики перевірки заяв і повідомлень про вибухи, загрози вибухів або виявлення саморобних вибухових пристроїв дає підстави для виокремлення трьох типових ситуацій надходження інформації про такі факти.

Ситуація 1. Заява або повідомлення надходить оператору телефонної лінії «102» від свідків-очевидців або на спеціальну лінію від патрульних поліцейських, які виявили предмет схожий на вибуховий пристрій чи речовину схожу на вибухівку.

Дана ситуація є найбільш сприятливою для організації дій щодо перевірки інформації, забезпечення безпеки, попередження вибуху або мінімізації його наслідків. Так, черговий чергової частини має можливість отримати детальну інформацію щодо точного місцезнаходження небезпечного об'єкту, його зовнішнього вигляду, особливостей оточуючої місцевості і споруд, а також особливостей зовнішності особи (осіб) причетної до закладення вибухівки, шляхів підходу і відходу правопорушників тощо.

Ситуація 2. Повідомлення про небезпеку вибуху надходить оператору телефонної лінії «102» від особи, яка здійснила замінування певного об'єкту чи місцевості, та погрожує приведенням вибухового пристрою у дію.

Ця ситуація є вкрай небезпечною, адже невідомим залишається місцезнаходження вибухівки і ступінь її безпеки. Підрозділам і службам необхідно діяти в умовах обмеженої інформації і стані підвищеної готовності до захисту від наслідків вибуху.

Ситуація 3. Повідомлення про замінування об'єкту надходить електронною поштою на адресу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, керівництво якої потім повідомляє (доповідає) про дану подію до відділів національної поліції.

Вказана ситуація набула розповсюдження на території міста Харкова та Харківської області, відомі такі інциденти й у інших областях України. Особливість даної ситуації полягає в тому, що повідомлення, як правило, надходять з території Російської Федерації, є неправдивими, і направлені на блокування діяльності об'єктів дрібного і середнього бізнесу – фітнес-центрів, торгівельних і розважальних комплексів тощо.

Розглянемо детально порядок дій і форми взаємодії працівників Національної поліції і Експертної служби МВС України у вказаних ситуаціях реагування на надходження заяв і повідомлень про вибухи, загрози вибухів або виявлення саморобних вибухових пристроїв.

Відповідно до вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затвердженої Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017, при прийомі заяв або

повідомлень оператором телефонної лінії «102» про вибухи, загрози вибухів або виявлення саморобних вибухових пристроїв **черговий чергової частини повинен:**

1) негайно доповісти про цей факт керівникові органу досудового розслідування;

2) направити на місце події найближчі наряди патрульної поліції, задіяні в системі єдиної дислокації, а також дільничного офіцера поліції;

3) забезпечити своєчасне інформування та виклик на місце спеціалістів-вибухотехніків, кінолога зі службовим собакою з пошуку вибухівки;

4) проінформувати відповідні територіальні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій та заклади охорони здоров'я України.

Працівники поліції, які першими прибувають на місце події за повідомленням про загрозу вибуху, повинні негайно почати евакуацію людей, а також забезпечити охорону місця події.

Евакуація людей проводиться на безпечну відстань: на відкритій місцевості – не менше 100 метрів, у будівлі – не менше 50 метрів або на максимально можливу відстань з урахуванням властивостей місцевості. Навколо небезпечної ділянки (території можливого ураження вибухом) виставляється оточення на безпечній відстані та забезпечується охорона місця події. Місце небезпеки огорожується сигнальною стрічкою або/та іншими контрольними засобами.

Визначає безпечні маршрути евакуації людей та організовує їх виведення із зовнішньої та внутрішньої небезпечних зон *відповідальний по територіальному органу, підрозділу поліції* за рекомендаціями керівника вибухотехнічної групи або спеціаліста-вибухотехніка.

Працівникам поліції *категорично забороняється* у місці виявлення вибухового пристрою:

- наближатися до вибухового пристрою;
- торкатися вибухового пристрою, намагатись його розібрати, перемістити тощо;
- користуватись мобільним і радіозв'язком;
- гучно розмовляти чи користуватись гучномовцем;
- вчиняти інші небезпечні дії, що можуть спровокувати детонацію вибухового пристрою.

Керівник органу досудового розслідування, який отримав інформацію від чергового чергової частини, визначає слідчого, якому доручає невідкладно внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, та здійснити виїзд у складі слідчо-оперативної групи для перевірки інформації і здійснення

досудового розслідування за даним фактом. Керівник органу досудового розслідування також негайно інформує про цю подію керівника органу, підрозділу поліції.

У разі підтвердження інформації про вчинення кримінального правопорушення з використанням вибухівки чи вибухового пристрою керівник органу, підрозділу поліції (у разі його відсутності – особа, яка виконує його обов'язки) зобов'язаний особисто виїхати на місце події.

На місці вибуху або місці виявлення і вилучення вибухового пристрою, вибухівки (чи їх знешкодження) *керівник органу досудового розслідування особисто повинен:*

- 1) забезпечити проведення огляду місця події слідчо-оперативною групою;
- 2) організувати належну взаємодію між працівниками поліції при проведенні першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій;
- 3) забезпечити залучення додаткових сил та засобів у разі такої необхідності;
- 4) виконати інші заходи для забезпечення встановлення події кримінального правопорушення та особи (осіб), причетної (-них) до його вчинення.

До складу слідчо-оперативної групи, яка виїздить на місце події у разі повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей, знищенням чи пошкодженням об'єктів власності, іншими тяжкими наслідками, про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами, входять наступні учасники:

- слідчий (старший СОГ);
- працівник оперативного підрозділу;
- інспектор-криміналіст (технік-криміналіст);
- кінолог зі службовим собакою;
- кінолог зі службовим собакою з пошуку вибухівки;
- спеціаліст-вибухотехнік або група спеціалістів-вибухотехніків.

Всі працівники поліції, які задіяні в проведенні огляду місця події, пов'язаного з використанням (можливим використанням) вибухових матеріалів, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту, зокрема бронежилетами і шоломами.

Старшим слідчо-оперативної групи виступає слідчий, але *розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників поліції.*

Відповідно до вимог Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03 листопада 2015 року № 1339, до

огляду місця вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв залучається **спеціалізована пересувна вибухотехнічна лабораторія**. Її залучення відбувається у разі підтвердження ознак складу злочину, при вчиненні якого використовувалась вибухівка, в рамках відкритого кримінального провадження. Про необхідність залучення такої лабораторії керівництво НДЕКЦ сповіщає керівник органу досудового розслідування або особа, що виконує його обов'язки. Рішення про залучення пересувної лабораторії приймається на підставі письмового (як виняток, усного з подальшим оформленням у письмову форму) клопотання керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки.

Спеціалізована пересувна вибухотехнічна лабораторія представляє собою спеціалізований автомобіль Експертної служби МВС, оснащений необхідним обладнанням, призначений для роботи групи працівників Експертної служби МВС, які володіють спеціальними знаннями та навичками застосування криміналістичних та технічних засобів при проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях про факти використання вибухових пристроїв та вибухівки.

Режим роботи працівників Експертної служби МВС, залучених до роботи у спеціалізованій пересувній лабораторії, та комплектація лабораторії спеціальними технічними засобами визначаються керівництвом Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру та науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів. Зазначені керівники несуть відповідальність за організацію роботи своїх підлеглих та технічну комплектацію лабораторії.

Необхідно зауважити на тому, що безпосереднє обстеження місця події при отриманні інформації про підготовку вибуху, про незаконне поводження зі зброєю, боеприпасами, вибуховими речовинами проводять спеціалісти-вибухотехніки за участю кінолога зі спеціальним собакою з пошуку вибухівки.

До прибуття спеціалістів-вибухотехніків огляд місця події не проводиться.

По прибуттю на місце події **спеціалісти-вибухотехніки** повинні:

1) доповісти про готовність приступити до виконання покладених завдань керівнику органу, підрозділу поліції, а у разі їх відсутності відповідальному від керівництва або слідчому – старшому СОГ;

2) узгодити свої дії зі старшим СОГ з метою недопущення втрати слідів вчиненого кримінального правопорушення;

3) прийняти заходи щодо фіксації відомостей щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, у тому числі із застосуванням фото- та відеозйомки в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку;

4) здійснити пошук і огляд вилучених боєприпасів, вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій щодо подальшого поводження із ними;

5) прийняти і узгодити із старшим СОГ рішення про подальше поводження (розряджання, руйнування або знищення) з виявленими боєприпасами, вибуховими матеріалами, пристроями, речовинами, засобами ініціювання;

6) видати слідчому СОГ на кожний виявлений вибуховий матеріал довідку про рівень його небезпечності;

7) скласти і видати слідчому СОГ у разі знищення (знешкодження) вибухових матеріалів акт про їх знищення (знешкодження);

8) упакувати вибухонебезпечні об'єкти кожний окремо, забезпечуючи надійну їх фіксацію в упаковці;

9) у разі прийняття рішення про можливість вилучення виявлених боєприпасів, вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання за дорученням слідчого забезпечити транспортування вилучених об'єктів до спеціального приміщення вибухотехнічного підрозділу для зберігання до вирішення питання щодо подальшого проведення експертизи або знищення вилучених вибухонебезпечних об'єктів.

При проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях про факти використання вибухових пристроїв та вибухівки **слідчий – старший СОГ зобов'язаний:**

1) організувати проведення огляду за місцем можливого знаходження вибухового пристрою, після завершення якого (але не пізніше 24 годин після подання заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення) внести відомості до ЄРДР;

2) керувати діями всіх учасників огляду місця події, та координувати зусилля всіх на виконанні головних завдань;

3) у разі необхідності інформувати чергового чергової частини про необхідність залучення додаткових сил і засобів для виконання головних завдань розслідування і забезпечення безпеки, доповідати про це керівництву територіального органу, підрозділу поліції.

При проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях про факти використання вибухових пристроїв та вибухівки **працівник оперативного підрозділу, який входить до складу СОГ, зобов'язаний:**

1) встановити очевидців правопорушення і опитати їх про обставини виявлення ними ознак використання вибухових пристроїв і вибухівки, ознаки зовнішності осіб, причетних до вчинення, шляхи їх підходу і відходу з місця події, особливості їх дій та інше;

2) забезпечити невідкладне встановлення номера телефону абонента, на який здійснено повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, та/або номера телефону абонента, з якого здійснено таке повідомлення;

3) встановити наявність камер відеоспостереження на прилеглий до місця події території та об'єктах інфраструктури;

4) про результати вжитих заходів проінформувати (безпосередньо на місці події усно, а потім письмово рапортом) слідчого.

В ході подальшого досудового слідства за дорученням слідчого працівник оперативного підрозділу забезпечує виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки.

Результат обстеження спеціалістами-вибухотехніками території місця події може обумовити виникнення наступних типових ситуацій:

1) здійснено виявлення, вилучення і огляд вибухових речовин, вибухового пристрою або такого, що його нагадує;

2) здійснено виявлення і знешкодження вибухового пристрою;

3) отримано інформацію про відсутність небезпечних вибухових матеріалів та пристроїв.

Тільки після отримання вказаних даних, за погодженням із керівником органу, підрозділу поліції (відповідальним від керівництва або старшим СОГ) керівник групи вибухотехніків надає дозвіл щодо входження до місця події членів СОГ та залучених спеціалістів.

Виявлені в ході огляду боєприпаси, вибухові матеріали, пристрої, речовини, засоби ініціювання вилучаються, описуються та упаковуються спеціалістами-вибухотехніками, про що слідчим вносяться відповідні відомості до протоколу огляду, в якому також зазначається установа, до якої спеціалісти-вибухотехніки надалі доставлятимуть вилучене. Речові докази при цьому зберігаються у спеціальному приміщенні цієї установи в безпечному стані. Під час вилучення указаних предметів та речовин обов'язково проводиться фото- або відеозапис.

В подальшому в ході досудового розслідування кожен з вилучених речових доказів (вибухова речовина, пристрій, уламки залишені вибухом, елементи корпусу, вражаючих елементів вибуху, контакти тощо) підлягає окремому детальному огляду. Після чого слідчий повинен визначити і скласти клопотання до слідчого судді про призначення відповідної судової експертизи. Після отримання ухвали слідчого судді на призначення експертизи, слідчий надає письмове доручення спеціалістам-вибухотехнікам про транспортування вилучених речовин та боєприпасів до експертної установи (де наявне приміщення для їх зберігання) або до обладнаного приміщення вибухотехнічного підрозділу

(де наявне таке приміщення) з подальшим транспортуванням до експертної установи.

Під час та після проведення огляду місця події та інших першочергових дій та заходів керівник органу досудового розслідування повинен:

1) проводити консультації з керівником вибухотехнічної групи щодо вилучення об'єктів та слідів, які мають доказове значення щодо вчиненого правопорушення;

2) перевіряти якість складання протоколу огляду місця події та повноту фіксації обставин учинення кримінального правопорушення, у разі встановлення неповноти проведеного огляду місця події негайно організувати проведення повторного або додаткового огляду, у тому числі за участю спеціалістів, працівників експертних установ;

3) організувати своєчасне призначення експертиз щодо вилучених під час досудового розслідування об'єктів.

4) забезпечити виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки;

5) заслухати звіти членів СОГ, надати методичну та практичну допомогу слідчим у розслідуванні кримінальних правопорушень, під час розслідування яких
випадали
ускладнення.

2. Особливості взаємодії при перевірці анонімних та неправдивих повідомлень про замінування об'єкту

Останнього часу частими стають випадки надходження неправдивих повідомлень про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, що загрожують загибеллю людей та іншими тяжкими наслідками. Ці дії охоплюються складом злочину, передбаченим статтею 259 Кримінального кодексу України. Такі повідомлення, як правило, є анонімними і надходять двома основними способами.

Перший спосіб пов'язаний із надходженням повідомлення оператору телефонної лінії «102» від особи, яка відмовляється назвати свої анкетні данні або вказує неправдиві дані про себе.

Другий спосіб пов'язаний із надходженням неправдивого повідомлення про замінування об'єкту електронною поштою на адресу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, керівництво якої потім повідомляє (доповідає) про дану подію до відділів національної поліції. Ці дії здебільшого направлені на блокування діяльності об'єктів дрібного і середнього бізнесу (Фітнес центрів, торгівельних і розважальних комплексів тощо), іноді простежується й хуліганський мотив. Дана ситуація набула розповсюдження на території міста Харкова та Харківської області, відомі такі інциденти й у інших областях України. Особливість даної ситуації полягає в тому, що повідомлення, як правило, надходять з території Російської Федерації. При таких умовах встановити особу, що надіслала таке повідомлення, й притягнути її до відповідальності дуже складно, а іноді неможливо.

Приймаючи до уваги вищевказаний фактор, а також частоту надходження неправдивих повідомлень у такий спосіб, на практиці склався алгоритм щодо реагування на них і перевірки.

Так, при надходженні повідомлення про замінування, що надійшло на скриньку електронної пошти Державної служби України з надзвичайних ситуацій, її керівництво надсилає до відділів поліції дану інформацію. Ця інформація реєструється у *Журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та інші події*. Для її перевірки уповноважений працівник чергової частини органу поліції направляє слідчо-оперативну групу чи групу реагування.

Аналіз практики перевірки інформації вказаної категорії свідчить про те, що залучається група у складі *слідчого, оперативного працівника і групи (частіше у кількості двох) інспекторів вибухотехніків Вибухотехнічного управління Головного управління національної поліції області*. Завданням спеціалістів

вибухотехніків є обстеження приміщень об'єкта, а також прилеглої до нього території на предмет знаходження вибухових пристроїв та вибухових речовин. Під час обстеження використовується спеціальне обладнання (міношукачі, металошукачі, газоаналізатори тощо) та спеціалізований службовий собака, що натренований на пошук вибухівки.

Вони виїжджають на вказаний у повідомленні про замінування об'єкт, викликають його власника або особу, яка може представляти інтереси власника, і детально роз'яснюють про те, що надійшло повідомлення про можливу небезпеку на цьому об'єкті, про необхідність проведення евакуації та обстеження приміщень на предмет знаходження вибухівки.

Рішення про допуск спеціалізованої слідчо-оперативної групи у приміщення об'єкту, що перебуває у приватній власності, приймає власник або особа, яка уповноважена представляти його інтереси.

Якщо вказані особи дозволяють здійснити перевірку факту замінування, адміністрація організує евакуацію персоналу та відвідувачів. Після евакуації спеціалісти вибухотехніки і слідчий обстежують приміщення. У разі виявлення вибухових матеріалів або предметів конструктивно схожих на них, слідчий негайно доповідає про це уповноваженому працівнику чергової частини. В цій ситуації підрозділи національної поліції і Експертної служби МВС України діють у порядку, вказаному в попередньому розділі.

У разі встановлення відсутності вибухових матеріалів або предметів конструктивно схожих на них слідчо-оперативна група оформлює матеріал, до якого включаються наступні документи.

1) *Протокол огляду місця події*. В ньому вказується про те, що з дозволу власника об'єкту або особи, яка уповноважена представляти його інтереси, був проведений огляд приміщень та прилеглої території об'єкту, описуються основні конструктивні особливості обстановки, що дослідувалась, факт відсутності предметів схожих на вибухові пристрої та речовини. Протокол підписується двома понятими, власником об'єкту або особою, яка уповноважена представляти його інтереси, спеціалістами вибухотехніками та слідчим.

2) За результатами роботи інспекторів вибухотехніків складається *Акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів*, який є додатком до протоколу огляду місця події.

У акті обов'язково вказується його порядковий номер, дата обстеження, час початку і закінчення, данні про посаду і звання, прізвище, ім'я, по-батькові членів комісії вибухотехніків, які проводили обстеження, назва об'єкту та його адреса, особливості обстановки, технічні та інші застосовані засоби, в тому числі кличка службового собаки. Вказуються результати обстеження об'єкту. Акт підписують

члени комісії вибухотехників (голова комісії і члени), а також слідчий, який здійснював огляд місця події.

Слід звернути увагу на те, що подібні перевірки неправдивих повідомлень про замінування, особливо якщо ті надходять періодично, завдають значну матеріальну шкоду власникам підприємств, установ, організацій. Адже на кілька годин зупиняється їх діяльність, втрачаються клієнти і відповідно доходи. Завдається удар авторитету суб'єкту господарювання. Тому власник об'єкту або особа, яка уповноважена представляти його інтереси, має право відмовитись від проведення евакуації персоналу та відвідувачів, і заборонити учасникам спеціалізованої слідчо-оперативної групи заходити у приміщення і проводити обстеження.

В такій ситуації слідчий повинен письмово прийняти відмову власника від проведення обстеження приміщень, що йому належать, і провести обстеження тільки прилеглої до об'єкту території. Таким чином слідчо-оперативна група повинна оформити наступні документи.

1) *Письмова відмова від евакуації і проведення обстеження* власника об'єкту або особи, яка уповноважена представляти його інтереси. У вступній частині відмови рекомендується вказати про те, що її направлено на ім'я керівника відділу поліції, який зобов'язаний організувати перевірку повідомлення про замінування об'єкту. У тексті відмови рекомендується вказати, що за певний період невстановлені особи, повідомляючи про замінування, неодноразово втручалися в роботу підприємства чи установи, зривали роботу і спричиняли збитки, при цьому жодного разу небезпека виявлена не була. Адміністрацією вживається комплекс заходів щодо забезпечення безпеки на об'єкті, зокрема здійснюється цілодобова охорона будівлі, контроль всіх відвідувачів закладу, перевірка підозрілих осіб, встановлено камери відео спостереження тощо. В силу вказаних обставин, адміністрація установи відмовляється від проведення евакуації і перевірки приміщень щодо наявності вибухових пристроїв, вибухових речовин чи інших небезпечних об'єктів.

2) *Протокол огляду місця події*, в якому вказуються результати огляду прилеглої території до об'єкту. Також зазначається у протоколі про те, що у доступі до приміщень об'єкту було відмовлено його власником. Рекомендується ознайомити власника об'єкту (або особу, що представляю його інтереси) із змістом складеного протоколу, отримати підпис про те, що зауважень він не має до дій учасників огляду.

3) За результатами роботи інспекторів вибухотехників складається *Акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів*, який є додатком до протоколу огляду місця події.

Всі зібрані матеріали із супровідним листом направляються до слідчого управління Головного управління національної поліції області для приєднання до кримінального провадження відкритого за ознаками складу злочину, передбаченого статтею 259 Кримінального кодексу. Досудове розслідування проводиться в рамках кримінального провадження, зареєстрованого за єдиним номером у ЄРДР.

У ситуації надходження через оператора телефонної лінії «102» від особи, яка відмовилась назвати свої анкетні данні або вказала неправдиві дані про себе, повідомлення про замінування об'єкту, перевірка якого встановила факт його неправдивості порядок дій слідчо-оперативної групи має специфіку.

У таких випадках **слідчий повинен виконати наступне.**

Із залученням спеціаліста провести огляд чергової частини територіального органу, підрозділу поліції або іншого приміщення за місцезнаходженням системи документування мовленнєвої інформації, де отримано таке повідомлення. Під час огляду в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку організувати перезапис повідомлення із системи документування мовленнєвої інформації на носій запису. Під час перезапису повідомлення не можна застосувувати алгоритми стиснення. Про перезапис і прослуховування необхідно скласти протокол, а виготовлені копії мовленнєвої інформації оформити як додатки до нього.

Учасниками перезапису повідомлення і його прослуховування (тобто огляду за протоколом) є відповідні працівники органу, підрозділу поліції, які є відповідальними за функціонування систем документування мовленнєвої інформації.

Не пізніше 24 годин після вилучення носія запису із копією анонімного повідомлення слідчий складає і подає клопотання слідчому судді про призначення фоноскопичної та інших необхідних судових експертиз.

Якщо під час фоноскопичної експертизи особу, що здійснила анонімне неправдиве повідомлення, не встановлено, у триденний термін після отримання висновку експерта слідчий направляє записи експериментальних зразків голосу та мовлення такої особи до Експертної служби МВС України для поставлення на облік та перевірки за центральним обліком голосів і мовлення людини записи анонімних повідомлень.

Якщо проведеними іншими заходами та слідчими (розшуковими) діями не було встановлено особу, яка здійснила анонімне неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, невідкладно, але не пізніше 24 годин після встановлення номера абонента

стаціонарного чи рухомого (мобільного) зв'язку, з якого здійснено повідомлення, та/або номера телефону абонента, на який прийнято таке повідомлення, слідчий у встановленому законом порядку звертається до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. Слідчий повинен запитати при цьому деталізовані дані про цей зв'язок (дату, час, тривалість, зміст, маршрути передавання), абонента, формату надання йому телекомунікаційних послуг, тощо.

Експертна служба МВС України за відповідною ухвалою суду забезпечує в рамках проведення фоноскопичних експертиз перевірку записів голосу і мовлення анонімного диктора з використанням центральної колекції голосів і мовлення людини та направлення результатів перевірок за належністю.

У разі встановлення збігу між голосом та мовленням анонімного диктора і зразком голосу та мовлення певної особи експерт, який виявив збіг, упродовж п'яти діб повідомляє про це слідчого, який ініціював проведення експертизи.

Працівник оперативного підрозділу під час проведення огляду місця події, який проводиться за фактом перевірки повідомлення (в тому числі анонімного) про замінування об'єкту, повинен здійснювати спостереження за межами оточення з метою можливого виявлення осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення передбаченого статтею 259 КК України.

Про результати спостереження зобов'язаний письмово проінформувати слідчого (старшого слідчо-оперативної групи).

Керівник органу досудового розслідування під час здійснення документування факту завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності повинен:

1) після встановлення номера абонента, на який здійснювався дзвінок із завідомо неправдивим повідомленням, та/або номера телефону абонента, з якого здійснювався такий дзвінок, забезпечити якісну та своєчасну підготовку слідчим матеріалів, необхідних для внесення клопотання про здійснення тимчасового доступу до речей і документів;

2) забезпечити виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки;

3) заслуховувати звіти членів слідчо-оперативної групи, надавати методичну та практичну допомогу слідчим у розслідуванні кримінальних правопорушень, під час розслідування яких виникали ускладнення.

Підводячи підсумок вищевказаному, хотілось би зауважити на тому, що повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності повинні завжди сприйматися працівниками органів правопорядку як правдиві, незалежно від форми їх надходження. Будь-яку інформацію щодо небезпеки вибуху необхідно перевірити в повному обсязі, із дотриманням всіх встановлених вимог. Доки ця інформація не перевірена, і не спростована, слід вважати її такою, що відповідає дійсності, вживаючи всі можливі заходи безпеки.

3. Особливості тактики огляду місця події при виявленні вибухового пристрою

Слід звернути увагу на те, що у кримінальних провадженнях розглядуваної категорії огляд місця події пов'язаний із виникненням трьох типових ситуацій початкового етапу розслідування.

Ситуація 1. Огляд необхідно провести на місці вчинення кримінального правопорушення, при вчиненні якого використовувались вибухові пристрої або речовини. Місце події при цьому представляє собою місце, де стався вибух.

Основними тактичними завданнями є: 1) детальна фіксація обстановки місця вибуху; 2) виявлення, фіксація і вилучення залишків вибухового пристрою та вибухової речовини для вирішення питання про її групову належність, особливості конструкції, способу виготовлення, вибуховий еквівалент тощо; 3) встановлення даних про осіб, причетних до вчинення злочину із використанням вибухівки, особливості їх дій на місці події, шляхи підходу і відходу.

Ситуація 2. Огляд необхідно проводити на місці, де виявлено факт незаконного зберігання боєприпасів, вибухових пристроїв або речовин. Загроза вибуху при цьому відсутня або її рівень є мінімальним.

Основними тактичними завданнями є: 1) фіксація факту виявлення в конкретному місці предмету, схожого на боєприпас, вибуховий пристрій або речовину; 2) детальна фіксація ознак предмету, схожого на боєприпас, вибуховий пристрій або речовину; 3) вилучення, пакування та транспортування предмету, схожого на боєприпас, вибуховий пристрій або речовину, із забезпеченням всіх умов безпеки поводження з ними.

Ситуація 3. Огляд необхідно проводити на місці, де закладено вибуховий пристрій або речовини. Загроза вибуху при цьому є високою.

Основними тактичними завданнями є: 1) забезпечення евакуації людей на безпечну відстань; 2) огороження території можливого ураження вибуху; 3) виявлення і знешкодження вибухового пристрою; 4) детальна фіксація обстановки місця вибуху; 5) виявлення, фіксація і вилучення залишків вибухового пристрою та вибухової речовини для вирішення питання про її групову належність, особливості конструкції, способу виготовлення, вибуховий еквівалент тощо; 6) встановлення даних про осіб, причетних до вчинення злочину із використанням вибухівки, особливості їх дій на місці події, шляхи підходу і відходу, та інше.

Серед загальних вимог, яких слід дотримуватись, під час проведення огляду місця у всіх вищевказаних ситуаціях необхідно виділити наступні.

1. Спеціалісти вибухотехніки, у тому числі спеціалізованої пересувної вибухотехнічної лабораторії, перед виїздом на місце події повинні отримати всю відому інформацію про подію та її окремі обставини. З урахуванням конкретної обстановки, в якій необхідно діяти, і завдань підготувати необхідне технічне обладнання, пристрої та прилади. Це положення стосується й роботи інших спеціалістів, зокрема судових медиків, інспекторів криміналістів тощо.

2. До протоколу огляду місця події обов'язково вносяться відомості про спеціалістів, які взяли участь у проведенні огляду, про результати огляду місця події, а також інформація про застосовані технічні засоби виявлення, фіксації, вилучення слідів злочину.

3. Носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано хід і результати огляду місця події додаються до протоколу.

4. За результатами проведення огляду місця події залучені спеціалісти повинні проконсультувати слідчого з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок щодо порядку та особливостей пакування слідів та об'єктів-слідоносіїв, можливості дослідження виявлених слідів, об'єктів, речей, документів, доцільності вирішення тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього інших спеціалістів.

5. Керівництво слідчих підрозділів повинно забезпечити контроль за якістю роботи підлеглих та спеціалістів під час проведення огляду місця події і вжити заходів щодо підвищення ефективності використання ними техніко-криміналістичних засобів.

До укомплектування учасників огляду місця події повинно входити наступне матеріально-технічне оснащення:

- засоби для огороження території чи приміщення, що підлягає огляду;
- засоби освітлення;
- засоби фото- і відео фіксації, аксесуари до них;
- підсобні інструменти (лопати, лом, пила тощо) для розбору завалів, сміття, для взяття проб та зразків з місця події;
- навіси;
- металошукачі, магнітні підйомники;
- криміналістична валіза;
- пакувальний матеріал.

Спеціалісти-вибухотехніки, як правило, використовують хімічні та технічні валізи, що містять засоби та реактиви для вилучення мікрочастинок вибухової речовини, продуктів вибуху, контрольних проб і зразків, набір фізико-хімічних засобів для експрес-аналізу вибухової речовини та пороху, інструменти та приналежності для вилучення уламків перешкод, та роботи з об'єктами, пошкодженими вибухом. Зокрема, працівники відділу вибухотехнічної та

пожежотехнічної експертизи оснащені пересувною вибухотехнічною лабораторією та сучаснішим спеціальним вибухотехнічним обладнанням, зокрема роботом для дистанційного знешкодження та транспортування вибухових пристроїв, рентген-установкою для дослідження вибухових пристроїв, гідродинамічним руйнувачем, приладом дистанційного пересування (маніпулятором), вибухозахисними костюмами (EOD-7, EOD-9) тощо.

Учасники огляду також повинні бути забезпеченні засобами для надання медичної допомоги, спеціальним одягом та засобами захисту.

На початковому етапі огляду місця події при отриманні повідомлення про замінування об'єкту робота учасників слідчо-оперативної групи виконується у наступному порядку.

Керівник вибухотехнічної групи надає розпорядження своїм підлеглим щодо підготовки спеціального обладнання, необхідного для ліквідації небезпеки на місці інциденту.

Після цього приступає до роботи кінолог із спеціалізованим службовим собакою, що натренований на пошук вибухівки. Територія об'єкту обстежується на предмет знаходження вибухових речовин чи їх залишків.

Якщо службовий собака реагує на запах вибухівки, кінолог позначає сигналом наявність небезпеки у цьому місці, і відходить від нього.

За допомогою робототехнічного комплексу для дистанційного знешкодження та транспортування вибухових пристроїв Digital Vanguard ROV Allen-Vanguard виробництва Канади проводиться обстеження та транспортування небезпечного предмету (на який відреагував службовий собака) у спеціально підготовлене місце. Робототехнічний комплекс виконаний на гусеничній ході, здатний долати перешкоди міського типу, збиратися по сходах та обладнаний спеціальним маніпулятором для захоплення та переміщення підозрілих предметів. Керування комплексом здійснюється дистанційно, на відстані до 500 метрів, за допомогою радіозв'язку. Для цього робот обладнаний трьома камерами, зображення з яких виводиться на пульт керування типу «ноутбук». Крім того, на механічну руку робота можливо встановити додаткове обладнання, наприклад, гідродинамічний руйнувач, рентгенотелевізійну установку тощо. У випадку неможливості розрядити вибуховий пристрій, за допомогою гідродинамічного руйнувача проводиться його знищення без вибуху, шляхом пострілу високошвидкісним струменем води.

У випадку розташування саморобного вибухового пристрою у важкодоступному місці, що недосяжно для робота, до предмету висувається спеціаліст-вибухотехнік, споряджений у вибухозахисний костюм типу EOD-9 виробництва Канади, який встановлює та прицілює гідродинамічний руйнувач вибухових пристроїв типу Disruptor Water Gun. Після відходу вибухотехніка

проводиться постріл та, після руйнування, обстеження фрагментів вибухового пристрою на предмет встановлення ступеню небезпеки, а також виявлення та вилучення слідів.

В залежності від конкретної ситуації, за рішенням керівника спеціальних вибухотехнічних робіт, може бути застосоване й інше обладнання: лазерні визначники дротових командних ліній, пристрої блокування керованих по радіо вибухових пристроїв, газоаналізатори, ендоскопи, ручні маніпулятори для операцій із вибуховими пристроями тощо.

Після знешкодження вибухового пристрою слідчий організує проведення огляду місця події. Основними завданнями слідчо-оперативної групи є:

- виявлення, фіксація і вилучення відбитків пальців рук на залишках предмету, в якому розміщувався вибуховий пристрій;
- вилучення всіх елементів (залишків) вибухового пристрою для забезпечення проведення вибухо-технічної експертизи;
- збір інформації про невідому особу, яка здійснила замінування об'єкту;
- організація затримання по «гарячих слідах» осіб причетних до замінування;
- перевірка версії про організацію теракту;
- та інші тактичні завдання, типові для розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв.

Організація техніко-криміналістичного забезпечення під час локалізації та знешкодження вибухових пристроїв на місці події базується на взаємодії всіх учасників слідчо-оперативної групи та представників інших відомств і служб (пожежних, медичних співробітників, спеціалістів газових, теплових і електричних мереж тощо). Дії учасників огляду місця події спрямовані на вибір раціональних і ефективних рішень щодо попередження вибуху; його локалізації та зменшення шкоди при можливому спрацюванні вибухового пристрою; здійснення транспортування вибухового пристрою на місце знешкодження; збору речових доказів на місці виявлення вибухових речовин і вибухових пристроїв; попереднього їх дослідження. Під час огляду проводяться взаємні консультації спеціалістів вибухотехніків, спеціалістів-криміналістів, працівників оперативних підрозділів і інших учасників слідчо-оперативної групи, оперативне обговорення різних варіантів вирішення ситуацій, що виникають у ході огляду.

Особливості обстежень окремих видів об'єктів, щодо яких надійшло повідомлення про замінування.

Перед початком проведення перевірки будинку (приміщень) оглядаються й очищуються підходи до нього. Після цього перевіряється смуга вздовж усього периметру будинку. Безпечні підходи до будинку й смуги вздовж усього

периметру повинні бути чітко позначені. Організується евакуація людей з об'єктів на відстані не менше 100 м від будинку, де буде проводитись пошук. Група, що займається перевіркою одного будинку, має складатися з двох кваліфікованих спеціалістів, працюючих у парі. Ніхто, крім них, не повинен знаходитись у будинку під час розмінування. У великих будинках і спорудах може бути задіяно дві й більше груп, у цьому разі між ними мають дотримуватися безпечні дистанції, з чітко окресленими межами. Як правило, дві стіни або два поверхи, що знаходяться між групами розмінування, вважаються мінімальними безпечними відстанями. По завершенню перевірки підходів до будинку й навколишньої його території керівник групи визначає найбільш безпечний спосіб проникнення в будинок. При визначенні місця проникнення необхідно брати до уваги наступне:

- дверний прохід (вхід у будинок) – завжди вважається найбільш небезпечним;

- вікна – найзручніше місце для встановлення мін-пасток, особливу увагу при обстеженні вікон варто звернути на поверхню ґрунту ззовні будинку й підлогу в його середині на предмет встановлення вибухових пристроїв натискної дії.

Пересуватися будовами слід повільно, остерігатися пасток (вони можуть спрацьовувати від натягнутого дроту чи вібримикача, при натисканні або можуть бути встановлені на двері). Ніхто не повинен нічого торкатися, якщо щось лежить не на своєму звичайному місці, а, навпаки, необхідно просто позначити це місце. При перевірці приміщень особливу увагу слід приділяти суміжним приміщенням, які зв'язані з кабінетами керівників, апаратних управлінь, приміщенням для зберігання коштовностей тощо. Видаляються всі декоративні прикраси й орнаменти, які можуть послужити місцем для установа вибухового пристрою. Перевіряються всі вентиляційні шахти, водостічні та дощові труби й інші місця, де можлива установка вибухового пристрою.

В автомобілі вибуховий пристрій може бути встановлений на будь-якій деталі, що рухається, або на деталі, через яку проходить електричний струм. Наприклад, вибухові пристрої можуть бути приєднані до замка запалювання, фар або внутрішнього освітлення. Вони можуть бути приєднані до сидінь або дверей, спрацьовувати при повороті керма чи при коливанні автомобіля. Вони можуть бути введені в дію за допомогою дистанційного керування, портативної радіостанції, пульта керування або біпером. Також вони можуть спрацьовувати від годинникового механізму або детонатора. Вибухові пристрої до того ж можуть уставлятися в бензобак, поруч з переборками салону, під крильми або всередині підголівників сидінь. Якщо автомобіль має надійну охорону, зловмисник може встановити вибуховий пристрій, швидше за все, на зовнішній поверхні автомобіля. Тому при огляді автомобіля його слід обійти, перевірити

внутрішню поверхню крил коліс, вихлопну трубу й днище бензобака. Звертається увага на будь-які підозрілі предмети, проводи, ізоляційну стрічку або інші предмети, прикріплені до автомобіля.

За наявності причин підозрювати, що вибуховий пристрій був установлений на борту літака, його необхідно відкотити у безпечне місце (подалі від інших літаків та палива). У першу чергу перевіряється літак із зовнішнього боку, а потім зсередини, перевіряються найбільш доступні місця. Оглядаються туалетні кімнати, а потім подушки сидінь й інших місць, де може бути захований вибуховий пристрій. Оглядається основний канал, що йде по довжині всього літака, звичайно під центральним проходом, де розташовані кабелі керування. При огляді таких місць потрібно пам'ятати, що вибуховий пристрій зовсім не повинен бути дуже великим, якщо він призначений тільки для руйнування кабелів, проводки або приладів, які служать для керування літаком. Слід також витягнути багаж; пасажирів, якщо такі є, повинні вказати на свої речі; сумка, яка залишилася без господаря, може бути ознакою того, що злочинець підкинув її у багаж пасажирів. Якщо таких речей не виявиться, весь багаж має бути відкритий і ретельно перевірений. Літак є дуже складним технічним пристроєм, і тільки знаючий авіамеханік або авіаінженер зможе відрізнити вибуховий пристрій від життєво важливої частини устаткування. При виявленні предмета, за своєю конструкцією подібного до вибухового пристрою, у першу чергу необхідно видалити всіх людей на безпечну відстань або в укриття.

Відповідно під час пошуку вибухових пристроїв у будинках, спорудах, авто-, авіатранспорті та на відкритій місцевості та їх розмінування обов'язково залучаються спеціалісти-вибухотехніки. При цьому, також можуть залучатися спеціалісти газових, теплових і електричних мереж, інженери, автотехніки. Останні консультують стосовно особливостей прокладення газових, теплових і електричних комунікацій, конструктивних характеристик окремих споруд, транспортних засобів тощо.

Способи і засоби виявлення вибухових пристроїв.

Вибухові пристрої можна виявити шляхом реєстрації газоподібних випарів продуктів повільного розкладання або випару вибухових речовин. Реєстрація може здійснюватися за допомогою хімічного, спектрометричного й іншого способів.

Хімічний спосіб виявлення вибухових речовин реалізується в аерозольних тестах. До таких тестів відноситься вітчизняний комплект аерозолів «Ехрган» (ОСТ-731), який дозволяє виявити практично всі види вибухових речовин (тротил, тетрил, динаміт, нітрогліцерин, оксид пикрина).

Для детекції вибухових речовин активно використовуються пошукові собаки вибухотехнічної служби. Вони залучаються до виконання наступних

завдань: розвідка місцевості на наявність вибухових пристроїв; розмінування відкритих ділянок місцевості; розмінування доріг; розмінування залізниць; перевірка ділянок місцевості (проведення контролю якості), розмінованих механічними засобами; пророблення проходу до потерпілого при проведенні медичної евакуації; проведення контролю якості робіт з розмінування; перевірка будинків і споруд на наявність вибухових пристроїв. Ефективність пошуку залежить від психофізіологічного стану собаки. При високій температурі (+25...30°C) собаки здатні працювати не більше 30-40 хвилин, а потім потрібен відпочинок у тіні як мінімум протягом 1-2 годин. Бажано, щоб при пошуку вибухової речовини собаку не відволікали сторонні люди, шум техніки тощо.

Виявлення радіокерованих вибухових пристроїв може здійснюватися шляхом використання методу нелінійної радіолокації. Працівники вибухотехнічних служб використовують вітчизняні переносні прилади нелінійної локації «Октава», «Онега» та закордонні прилади, призначені для виявлення вибухових пристроїв, що містять напівпровідникові елементи (транзистори, діоди, мікросхеми тощо) у своїй конструкції. Електронна схема об'єкта пошуку може перебувати як у ввімкненому, так й у вимкненому стані. За допомогою цих приладів виявляють вибухові пристрої, що містять електронні таймери (тимчасові підривачі). Об'єкти пошуку можуть розташовуватися у напівпровідному середовищі, у стінах будинків, столах, усередині автомобілів й інших місцях. Пошук утрудняється тільки в безпосередній близькості від ЕОМ, факсів, деяких сучасних телефонів й інших пристроїв, що містять напівпровідникові радіодеталі у своїй конструкції. Прилади нелінійної локації складаються з антенного пристрою (на телескопічній штанзі) і приймально-передавального блоку. Для розширення тактичних можливостей приладу в прийомному й передавальному пристроях передбачене регулювання як чутливості, так і потужності. Контроль працездатності приладу здійснюється за допомогою нелінійного імітатора. Прилади нелінійної локації працюють, як правило, у дециметровому діапазоні радіохвиль, їхні характерні розміри становлять 0,2-0,4 м, маса – до 4-8 кг. Дальність виявлення вибухових пристроїв з радіоелектронними пристроями – до 1,5-2 м. Час роботи від автономних джерел живлення – до 4-6 годин.

Вибухові пристрої з часовим підривачем можуть виявлятися шляхом використання портативних контактних мікрофонів (фонендоскопів). Ці прилади дозволяють знімати акустичну інформацію навколо вибухового пристрою через стіни, стелі й інші конструкції, що його огороджують. Для зниження рівня зовнішніх шумів датчик необхідно закріплювати на герметикові в ті місця конструкції, де вони тонші й не дуже щільні. Провідні лінії керування вибуховим пристроєм можна виявляти в польових умовах шляхом застосування переносних електромагнітних кабелешукачів (11-210, P-480 – США тощо). Вони містять у

собі передавальні й приймальні блоки, що закріплюють на кінцях несучої штанги 1-1,4 м. Робочі частоти – 40-100 кгц. Глибина виявлення кабельних ліній, що перебувають у ґрунті – до 1 м.

Металеві елементи конструкції вибухового пристрою можуть виявлятися із застосуванням переносних та стаціонарних металошукачів. У них використовується два методи виявлення – індукційний і магнітометричний. Перший забезпечує виявлення як кольорових, так і чорних металів. Другий – тільки чорних (сталь та її сплави), але він більш чутливий, ніж перший метод. Всі міношукачі – чуттєві інструменти, вимагають обережного поводження при використанні й збереженні. Усі складові комплекту міношукача повинні бути чисті й придатні для експлуатації. Після роботи бруд має бути прибраний, а елементи живлення – витягнуті з блоків і поставлені на підзарядку.

Пошук вибухових пристроїв з використанням міношукача здійснюється з дотриманням наступних вимог.

1. Безпосередньо на місці пошуку спеціаліст досліджує приладом ділянку на глибині до 50 см, причому кожен рух пошукової рамки приладу (не менше 3-х рухів) повинний перекривати простір по всій довжині.

2. При відсутності сигналу спеціаліст переміщується на іншу ділянку і продовжує пошук. За наявності сигналу він позначає місце і виконує процедури з дослідження та ідентифікації об'єкта. При виявленні вибухового пристрою спеціаліст припиняє роботу і повідомляє старшого групи у встановленому порядку.

3. Після видалення джерела сигналу застосування міношукача продовжується, як зазначено вище.

Чутливість міношукача в процесі роботи необхідно перевіряти, як мінімум, кожних 10 хвилин.

Вибухові пристрої, встановлені в ґрунті, можуть бути виявлені також з використанням щупів. Наконечники щупів необхідно виготовляти з твердих неметалевих матеріалів, що виключить підриг при використанні протищупних електричних замикачів. Щуп використовується для уточнення місця розташування вибухового пристрою, виявленого міношукачем, для ідентифікації джерела сигналу. Перевірка ґрунту починається з відстані 10 см від місця появи сигналу міношукача на ширині 20-30 см (залежно від сили сигналу). Щуп повинний занурюватися в ґрунт під кутом 30° пошарово, при кроці 2,5 см. Мінімальна глибина обстеження ґрунту 10 см. Робота виконується плавними рухами без застосування зусиль або ударів. Якщо ґрунт твердий і сухий, можна використовувати воду для його пом'якшення перед початком перевірки щупом. На ділянках, де в ґрунті відзначається високий вміст металів, міношукач може бути неефективним. Тоді робота з міношукачем повинна бути цілком замінена

процедурою перевірки ґрунту щупом. При роботі щупом для правильного дослідження ґрунту використовується рейка довжиною 1,2 м, на якій через кожні 25 мм нанесене ділення. Її на рейці наносять по обидва боки зі зсувом на 12,5 мм. Після того, як був виявлений будь-який металевий предмет, котрий за своїми розмірами підходить до вибухового пристрою, використовують ручну лопату для розкопки ґрунту з метою ідентифікації предмета. Робота з відкопування починається за 15—20 см до місця виявлення вибухового пристрою або металевого предмета. Ґрунт знімається на глибину як мінімум 100 мм, але у той же час потрібно уникати будь-якого натиску лопатою.

Якщо об'єкт не виявлений за допомогою щупа, це означає, що причиною сигналу міношукача може бути як більш глибоко закопаний вибуховий пристрій, так і невеликий металевий предмет. Слід продовжувати використовувати лопату, видаляючи ґрунт для виявлення об'єкта. Максимальна глибина розкопок визначається спеціалістом і залежить від подальшого використання даної території. Вибуховий пристрій повинен бути розкритий достатньо для його ідентифікації. Як тільки це досягається, спеціаліст має позначити об'єкт, припинити роботи та доповісти старшому групи.

Характерні ознаки форми вибухового пристрою, які перебувають у багажі, можна виявляти, використовуючи стаціонарну рентгенівську апаратуру, що працює на «прохід». Вона використовується на митницях, у банках, вокзалах й інших місцях.

Ефективність та безпека пошуку вибухових пристроїв забезпечується комплексним використанням методів і пошукової апаратури. Найбільша безпека досягається за рахунок застосування телекерованої роботизованої техніки. Неоднорідності середовища у місці установки вибухових пристроїв можна реєструвати за допомогою спектрозональних і поляризаційних портативних оптичних приладів. Подібні переносні прилади використовуються в будівництві для дистанційного контролю якості різних конструкцій (залізобетонних і металевих балок, опор тощо). У нічний час доцільніше застосовувати малогабаритну теплопровідну апаратуру.

У разі виявлення вибухонебезпечного або підозрілого предмета категорично забороняється:

- допускати в зону підвищеної небезпеки сторонніх осіб, у тому числі начальників та керівників органів і підрозділів;
- механічно впливати на підозрілий об'єкт (ударяти, кидати його тощо);
- смикати за дроти, що з нього виглядають;
- непередумано вмикати та вимикати перемикачі, а також перерізати дроти і розтяжки, які знаходяться на предметі.

Заходи, спрямовані на локалізацію і знешкодження вибухових пристроїв, здійснюють тільки спеціалісти вибухотехніки, які вирішують наступні завдання.

1. Дослідивши місце виявлення вибухового пристрою, його габаритних і конструктивних параметрів, визначають ступінь небезпеки вибуху та його наслідків. Спільно зі спеціалістом-вибухотехніком визначають зони евакуації людей з приміщень і на відкритій місцевості, дають рекомендації стосовно безпечної відстані знаходження транспортних засобів і спеціального устаткування, підготовки засобів локалізації вибухового пристрою, визначають необхідність і тривалість відключення газо-, водо- та електропостачання на об'єктах.

2. Детально вивчають конструкцію вибухового пристрою з використанням технічних засобів дослідження (рентгеноскопія, газоаналізатори, стетоскопи тощо).

3. Забезпечують локалізацію вибухового пристрою для зниження осколочної та фугасної дії вибуху.

4. Базуючись на оперативній інформації, аналізі конструктивних параметрів вибухового пристрою, оцінці наслідків можливого вибуху приймають рішення щодо способу знешкодження вибухового пристрою.

5. Після кожної маніпуляції з конструкцією вибухового пристрою з метою його знешкодження проводять оцінку результату та визначають ступінь існуючої небезпеки.

6. За необхідності приймають (узгоджуючи з керівником СОГ) рішення про транспортування вибухового пристрою на полігон чи до вибухової камери, дають рекомендації щодо вибору маршруту слідування та його організації.

7. Знешкоджуючи вибуховий пристрій у полігонних умовах чи в умовах вибухової камери вибирають відповідні завданням подальшого експертного дослідження вибухового пристрою та його фрагментів способи й засоби демонтажу підривника та бойової частини.

До роботи на місці імовірного замінування досить часто залучають спеціалістів у сфері інженерно-будівельних робіт, вибухотехніків, які повинні контролювати й оцінювати процес подальших руйнувань будівельних конструкцій внаслідок проведеного вибуху, займатися питаннями знешкодження боєприпасів, що не спрацювали, і повторних закладок вибухових пристроїв.

Таким чином, в огляді місця події рекомендовано приймати участь двом групам спеціалістів. Так, перша група забезпечує безпеку на місці події, а друга – надає допомогу слідчому у виявленні, фіксації та вилученні вибухових пристроїв, речовин і слідів їх використання.

Для проведення вибухових та спеціальних вибухотехнічних робіт:

- залучається не менше двох спеціалістів вибухотехніків;

- головною метою спеціаліста-вибухотехніка є запобігання травмування або загибелі людей, у тому числі збереження власного життя;
- кожний виїзд за фактом анонімного повідомлення спеціалісти-вибухотехніки повинні розцінювати як достовірний;
- у разі виявлення вибухової речовини, вибухового пристрою або предмета, схожого на нього, категорично забороняється проводити з ними будь-які маніпуляції (рухати з місця, трусити, відкривати тощо) працівникам, які не мають права на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;
- при виявленні речовини, схожої на саморобну ініціюючу вибухову речовину, подальші дії з нею необхідно проводити тільки після її зволоження водою;
- спеціальні вибухотехнічні роботи (крім експертного огляду та пошуку) проводяться в засобах індивідуального захисту;
- забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків або частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху;
- входити до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання від продуктів вибуху.

Усю територію місця події, що підлягає огляду, прийнято ділити на сектори, ділянки та вузли. Секторний спосіб застосовується під час огляду відкритої ділянки місцевості. Плановий спосіб застосовують у випадку наявності будівель, споруд та інших об'єктів, які ділять територію на ділянки різної форми та розмірів. Для фіксації виявленого використовуються постійні орієнтири всередині даних ділянок. Вузловий спосіб використовується в окремих місцях на території, де необхідно першочергово провести аварійно-рятувальні та відновлювальні роботи зі зміною матеріальної обстановки.

Основне завдання детального огляду місця події полягає у фіксації місцезнаходження, положення, індивідуальних ознак, стану об'єктів (слідів) на момент їх виявлення та вилучення.

Якщо спеціалісти вибухотехніки дозволяють роботу в місцях виявлення вибухового пристрою, то спеціаліст-криміналіст здійснює пошук і вилучення слідів транспортних засобів, взуття, одягу, слідів-предметів, мікрооб'єктів. У випадках, коли спеціалісти вибухотехніки не дозволяють наближатися до місця установки вибухового пристрою, то доцільно діяти наступним чином.

1. Спеціаліст вибухотехнік, забезпечений засобами захисту, здійснює з різних ракурсів і позицій відеозйомку вибухового пристрою, місця його установки, предметів і слідів, що знаходяться поруч.

2. На виносному моніторі чи моніторі, встановленому на відеокамері, здійснюється перегляд записаного відеоматеріалу. Під час перегляду відбувається консультація між спеціалістами вибухотехніками стосовно конструкції вибухового пристрою та способу його знешкодження, та надання спеціалістом-криміналістом рекомендацій щодо вилучення чи збереження слідів на місці установки вибухового пристрою.

3. Спеціаліст-криміналіст забезпечує спеціаліста вибухотехніка необхідними засобами (рукавички, пінцет, пакувальний матеріал тощо) та вказує яким чином і які вилучати сліди. Ті сліди, які вилучити спеціалісту вибухотехніку буде важко, необхідно прикрити підручним матеріалом (дошкою, коробкою) та помітити. Після локалізації вибухового пристрою чи його знешкодження фіксацію та вилучення зазначених слідів здійснює спеціаліст-криміналіст.

4. Під час локалізації і знешкодження вибухового пристрою спеціаліст вибухотехнік фіксує особливості застосування тих чи інших засобів: характер впливу, потужність, напрямок, режими охолодження чи НВЧ-впливу. Така фіксація необхідна для подальшого дослідження знешкодженого вибухового пристрою та його фрагментів на предмет його реконструкції, встановлення способу виготовлення та навиків виробника, оцінки властивостей ураження, придатності та ступеня готовності до вибуху.

Якщо стан вибухового пристрою дозволяє його транспортування, то знешкодження проводиться на полігоні. Для транспортування використовуються контейнери, що дозволяють локалізувати вибух масою до 5 кг у тротиловому еквіваленті. В умовах відсутності вказаних контейнерів використовується вантажний бортовий автомобіль, у кузові якого розміщується ящик розміром не менше 1 м x 1 м x 1м, наполовину заповнений піском. Усередині ящика в невелике заглиблення в піску поміщається вибуховий пристрій. Маршрут руху автомобіля з вибуховим пристроєм повинен проходити в стороні від населених пунктів, дитячих установ, густозаселених районів міста, нафто- та газопроводів і сховищ, мостів, тунелів і шляхопроводів. Консультації з вибору маршруту та супроводження по ньому здійснюють чергові наряди ДПС ДАІ. Із автомобіля, що рухається слідом за транспортом із вибуховим пристроєм, здійснюється відеозапис руху колони.

Як спосіб знешкодження вибухового пристрою в ряді випадків використовується його підриг шляхом піднесення до нього впритул антенного пристрою приладу нелінійної локації. За кордоном випускаються спеціальні переносні «знищувачі бомб» (Bomb Ranger), що підривають радіокеровані

вибухові пристрої шляхом швидкого перебору можливих команд керування на відстані до 1 км. Установлений задалегідь в охоронюваний автомобіль він викличе підрив вибухового пристрою та врятує життя його власника.

Знешкоджений без вибуху вибуховий пристрій за участю спеціаліста оглядається та попередньо досліджується (без розбирання) на наявність слідів пальців рук, маркувань, надписів і т.д., фотографується з різних ракурсів і упакується в жорстку тару – коробку чи ящик, наповнені ганчір'ям. Така упаковка дозволяє уникнути зайвої тряски та ударів, зменшуючи таким чином ризик руйнування вузлів і схем підривника, контактів і замикачів.

У разі виявлення вибухових пристроїв і їх детонації може виникнути пожежа. Тому до складу слідчо-оперативної групи рекомендується включати й спеціаліста з числа працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Останні повинні вживати негайних заходів, спрямованих на своєчасне гасіння пожежі з максимальним збереженням слідової картини та недопущенням виникнення інших вибухів (детонації інших вибухових пристроїв під дією вогню).

Заключний етап огляду місця події при перевірці інформації про замінування об'єкта полягає в фіксації ходу та результату цієї слідчої (розшукової) дії. Основним способом фіксації є складання протоколу огляду місця події з усіма до нього додатками. До додаткових же способів фіксації слід віднести фотозйомку та відеозапис, складання планів. Складання протоколу та застосування додаткових засобів фіксації повинні здійснюватися із дотриманням положень, закріплених у ст. ст. 103-107 Кримінального процесуального кодексу України.

До протоколу огляду місця події в якості додатків долучаються наступні матеріали:

- відеозапис проведення спеціальних вибухотехнічних робіт щодо рентгенографування, розрядження, руйнування, знищення, переміщення вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів;
- акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів;
- довідка про категорію небезпечності виявлених вибухових матеріалів;
- акт знешкодження (розрядження, руйнування, знищення) вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів;
- фототаблиця;
- плани і схеми, графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, відбитки та зліпки тощо.

З місця події обов'язково вилучаються у разі їх виявлення вибухові пристрої, вибухові речовини або конструктивно схожі на них предмети. Усі

вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються в такому вигляді до того часу, поки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

У випадку ж детонації останніх вилученню також підлягають деформовані предмети зі слідами обвуглення, обплавлення осколкових пошкоджень, а якщо таке вилучення неможливе – то відбираються відповідні зіскоби та змиви; проби ґрунту, обвуглення, а при наявності води – проба води, в якій можуть виявитися розчинні вибухові речовини чи їх окремі компоненти; залишки (обломки) вибухових пристроїв; одяг потерпілих, котрі знаходилися в безпосередній близькості від центру вибуху. При цьому вилучені вибухові матеріали повинні бути оглянуті спеціалістом вибухотехніком для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій щодо подальшого поводження з ними. Пакування вибухонебезпечних предметів здійснюється спеціалістом-вибухотехніком таким чином, щоб унеможливити їх вільне переміщення в упаковці. Вибухові речовини упаковуються в скляну, картонну або паперову тару тощо. Засоби ж підризу, вибухову речовину, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення розміщувати в одній упаковці під час їх пакування забороняється. Оголені кінці проводів електричних засобів ініціювання засобів підризу повинні бути з'єднані між собою скруткою.

Якщо ж на місці події була виявлена тільки «лялька» (імітація вибухового пристрою), то вона й пакувальний матеріал обов'язково вилучаються. Також слід вилучати за наявності сліди людини, транспорту, знарядь злочину й інструментів, мікрочастинки тощо.

4. Основи призначення вибухотехнічної експертизи

Виконання завдань розслідування кримінальних правопорушень з використанням вибухівки багато в чому залежить від своєчасного призначення низки судових експертиз. Ключову роль у формуванні бази доказів у кримінальному провадженні відіграє висновок вибухотехнічної експертизи.

Слід звернути увагу на те, що дослідження вибухотехнічних об'єктів здійснюється в рамках кримінального провадження, як правило, двічі. Перший раз дослідження таких об'єктів проводить спеціаліст вибухотехнік під час огляду місця події. В рамках даної слідчої (розшукової) дії спеціаліст повідомлює слідчого про властивості та ознаки виявлених вибухових пристроїв чи речовин, а також боєприпасів, надає рекомендації щодо опису їх ознак в протоколі, способів отримання інформації у криміналістичних обліках та інше (більш детально розкрито у попередньому розділі).

На базі пересувних вибухотехнічних лабораторій є можливості проводити окремі види експрес-аналізів вибухівки. Недивлячись на те, що результати таких досліджень не можуть виступати доказами у суді, вони мають важливе значення у висуненні версій, плануванні та організації розслідування.

Будь-яка інформація отримана під час попередніх досліджень повинна бути перевірена в ході проведення судової вибухотехнічної експертизи.

Для забезпечення ефективності отримання від експертів інформації необхідно дотримуватись двох основних правил.

1. Об'єкти повинні бути зафіксовані, вилучені, упаковані і збережені відповідно встановлених вимог і рекомендацій.

2. Тактично правильно повинна бути визначена послідовність призначення експертиз щодо кожного з об'єктів, і вірно визначений перелік питань, які можна поставити на вирішення експерту.

Слід зазначити про те, що слідчому необхідно в кожному конкретному випадку визначати послідовність проведення експертиз з урахуванням інформативності об'єктів, що підлягають дослідженню, особливостей руйнування окремих слідів та інших обставин.

Так, у разі наявності на об'єктах слідів папілярних узорів пальців рук осіб, що можуть бути причетні до вчинення кримінального правопорушення, виникає необхідність проведення в першу чергу *дактилоскопічної експертизи*.

Слід звернути увагу, що потожирові сліди пальців рук залишаються після вибуху на окремих елементах вибухового пристрою, що не були значно деформовані або зруйновані вибухом. При цьому вони можуть бути повністю знищені діями експерта вибухотехніка.

Корисну і важливу інформацію можна отримати в ході проведення *біологічної експертизи* слідів біологічного походження (крові, слини, потожирової речовини, волосся), що залишились на елементах вибухового пристрою або на предметах обстановки місця вибуху.

Дослідження в межах *криміналістичної експертизи матеріалів, речовин і виробів* з використанням фізико-хімічних методів виявлених на місці події та на фрагментах вибухових пристроїв мікрооб'єктів (волокон одягу, частинок фарби, нафтопродуктів чи інших паливно-мастильних матеріалів, часток речовин невідомого походження) дозволяє встановити їх природу, вид, властивості. Зазначені експертизи проводять з використанням інструментальних методів за відповідними методиками, які дозволяють без руйнування, з мінімальним змінням дослідити об'єкт – носій.

Встановлення конструкції вибухового пристрою та його окремих елементів часто зумовлює потребу в проведенні *металознавчого дослідження*, яке дозволяє визначити марку металу використаного для виготовлення пристрою та його елементів, зміну його структури під впливом вибухового навантаження. У разі наявності зварених чи паяних швів конструкції вибухового пристрою можна встановити вид зварювальної техніки, матеріалу, марку електроду, тип припою тощо.

Часто виникає необхідність у розв'язанні ідентифікаційних і діагностичних питань щодо інструментів і обладнання, які використовувались для виготовлення деталей і вузлів вибухового пристрою, через призначення *трасологічної експертизи*. Цим видом досліджень вирішується також завдання щодо встановлення цілого пристрою за його частинами.

Дослідження об'єктів в ході *товарознавчої експертизи* також слід проводити до призначення вибухотехнічної експертизи, оскільки висновки товарознавців дозволять вибухотехнікам вирішити більше коло питань, зокрема встановити за порівняльним зразком боєприпасів або вибухового пристрою точне місце його розташування, його масу, спосіб підриву.

Слідчому перед проведенням вищевказаних експертиз рекомендується попередити кожного експерта про забезпечення збереження мікроскопічних кількостей вибухової речовини на досліджуваних об'єктах.

Комплексна судово-медична та вибухотехнічна експертиза дозволить встановити дистанцію й зону вибуху за особливостями ушкоджень тіла людини. До комплексних вибухотехнічних експертиз, крім судових медиків, також часто залучаються спеціалісти галузі хімії, технології виробництва вибухових речовин, металознавства, криміналістики.

Загальними завданнями, що вирішуються під час вибухотехнічних експертиз, є встановлення природи вибуху, відновлення зовнішнього вигляду та

конструктивних особливостей підірваного вибухового пристрою, принципу його функціонування і застосування.

Предметом даної експертизи є фактичні дані, пов'язані з встановленням належності речовин і виробів до категорії вибухових, з визначенням їх вражаючої здатності й ступеня небезпеки, професійних навичок особи, яка виготовила вибуховий пристрій, відновленням (реконструкції) обстановки місця, де стався вибух, аналіз і деталізація ситуації, що передувала вибуху.

Об'єктами вибухотехнічної експертизи виступають: вибухові пристрої, вибухові речовини, боєприпаси та предмети, що за конструкцією на них схожі; місце та обстановка вибуху; пошкоджені вибухом об'єкти та інші сліди використання вибухівки; матеріали кримінального провадження.

Ідентифікаційними завданнями, що можуть бути поставлені на вирішення експерту вибухотехніку, є наступні:

- встановлення за окремими частинами (фрагментами) єдиного цілого вибухового пристрою або його елементу;
- встановлення спільного джерела походження двох чи більше об'єктів (зразків) вибухової речовини;
- встановлення виду й марки вибухової речовини або вибухового пристрою промислового виготовлення;
- встановлення підприємства, на якому виготовлено промисловий вибуховий пристрій;
- встановлення загальної групової належності двох чи більше вибухових пристроїв;
- встановлення належності слідів, виявлених на досліджуваних об'єктах, предметах обстановки місця події до слідів вибуху.

Діагностичними завданнями, що можуть бути поставлені на вирішення експерту вибухотехніку, є наступні:

- чи мав місце вибух у даній обстановці місця події;
- яка можлива природа вибуху та його технічні причини;
- де мав місце центр (епіцентр) вибуху;
- яка могла бути конструкція підірваного вибухового пристрою та його елементів;
- який був принцип функціонування підірваного вибухового пристрою;
- яка була маса підірваної вибухової речовини;
- які були уражаючі властивості вибухового пристрою;
- який був радіус вражаючої дії вибуху;

- чи володіла особа, яка виготовила вибуховий пристрій, спеціальними навичками та вміннями у галузі хімії й технології вибухових речовин, боєприпасів та вибуховій справі.

У межах вибухотехнічної експертизи може бути проведено експертизу вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу. Її предметом є віднесення або не віднесення досліджуваної речовини до групи вибухових речовин; визначення елементного складу, характерного для індивідуальних і сумішевих вибухових речовин та піротехнічних складів; визначення типу (виду) вибухових речовин; виявлення слідів продуктів вибуху та пострілу; визначення спільної родової (групової) належності досліджуваних вибухових речовин або продуктів пострілу.

Об'єктами даної експертизи виступають будь-які матеріальні носії речовини, що підозрюються на належність її до категорії вибухової. Так, зокрема об'єктами можуть виступати наступні:

- предмети, що можуть бути віднесені до залишків вибухового пристрою (уламки перешкод, залишки годинникового механізму та джерел живлення, уривки дроту, частини пакувального матеріалу тощо);
- ґрунт, інші речовини та матеріали з поверхонь навколо вирви, що утворилася внаслідок вибуху;
- предмети-носії, що містять нашарування можливих продуктів вибухового перетворення вибухових речовин (частинки і мікрочастинки речовин, кіптява);
- порох;
- вогнепальна зброя;
- набої, дріб, картеч, пижі тощо;
- одяг потерпілих або його залишки;
- різноманітні предмети-носії.

У випадках, коли предмети, на поверхні яких залишились сліди контакту з продуктами вибуху, мають великі габарити, об'єкти для дослідження вилучаються таким чином: поверхню обробляють паралельно двома марлевими тампонами, один з яких змочено ацетоном, а інший дестильованою водою. Отримані таким чином змиви (тампони) пакують окремо і направляють на дослідження разом з чистими матеріалами тампонів.

До основних завдань експертизи вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу належать:

- встановлення факту належності даного об'єкта до вибухових речовин або речовин, які можна використати як компоненти для виготовлення вибухових речовин або речовин, порохових зарядів або піротехнічних засобів;
- встановлення способу виготовлення вибухових речовин;

- виявлення мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах-носіях;
- встановлення за продуктами розкладання вибухових речовин вихідної речовини, яка була використана для вибуху;
- встановлення спільної родової належності вибухових речовин (порохових зарядів).

Питання, що можуть бути поставлені для вирішення експерту.

- Чи є дана речовина вибуховою? Якщо є, то якою саме?
- Чи можуть використовуватись для виготовлення вибухової речовини надані речовини? Якщо так, то в якому сполученні?
- Яким способом – промисловим чи саморобним, виготовлена дана вибухова речовина?
- Чи є на предметі-носії (вказується, на якому саме) сліди вибухових речовин? Якщо так, то яких саме?
- Чи є на даному предметі продукти розкладу вибухової речовини? Якщо так, то внаслідок розкладу якої вибухової речовини вони утворились?
- Чи мають дані вибухові речовини (зазначають порівнювані об'єкти) спільну родову (групову) належність?
- Чи складала раніше вибухові речовини, надіслані на дослідження, єдину масу?
- Чи є в каналі ствола наданої на дослідження зброї сліди продуктів пострілу?
- Чи містять надані на дослідження об'єкти (перешкоди, уражені об'єкти тощо) сліди продуктів пострілу?
- Яким видом порохового заряду були споряджені набої, за допомогою яких здійснювалися постріли?

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст 131. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата доступу 29.10.2018).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата доступу 29.10.2018).
3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затверджена Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017, зареєстрована в Мін'юст України від 31.07.2017 № 937/30805. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>. (дата доступу 29.10.2018).
4. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом МВС України № 1339 від 03.11.2015, зареєстрована в Мін'юст України 06.11.2015 №1392/27837. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>. (дата доступу 29.10.2018).
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції від 8.10.1998 р. № 53/5, зареєстрованим в Мін'юст України 3.11.1998 р. № 705/3145, із змінами і доповненнями відповідно наказу Мін'юст України від 29.12.2006, зареєстрована в Мін'юст України № 1393/13267. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата доступу 29.10.2018).
6. Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: положення, затвердж. постановою КМУ від 16.12.2015 №1052, пп. 16, п. 4/ Урядовий кур'єр

від 25.12.2015— № 242, редакція від 28.03.2018 URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>

7. Бакин Е. А. Осмотр места происшествия при преступлениях, совершенных путем взрыва, и некоторые аспекты криминалистических исследований изъятых вещественных доказательств : [методическое пособие] / Е. А. Бакин, И. Ф. Алешина. – М., 2001. – 46 с.
8. Бульба Т. Пошук саморобних вибухових пристроїв : методичні рекомендації / Т. Бульба // Право України. – 2008. – № 3. – С. 60-64.
9. Бандурка О. М. Особливості розслідування кримінальних вибухів / О. М. Бандурка, О. В. Пчеліна, С. С. Лукаш [та ін.] // Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України : зб. наук. праць факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання ХНУВС за 2011 рік / за заг. ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. – Х. : НікаНова, 2012. – С. 32-61.

ДЛЯ НОТАТОК